

Luys Lnyu®

ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ԻՆՆ ԱՄԻՍՆԵՐԻ ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅԱՆ ԿԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ.....	1
2. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԸ	5
3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԾԱԽՍԵՐԸ.....	7
4. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՊԱԿԱՍՈՒՐԴԸ	10
5. ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԸ	11
6. ԱՄՓՈՓՈՒՄ	12

1. ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

2020-ի երրորդ եռամսյակում տնտեսական ակտիվությունը ՀՀ-ում շարունակել է կրճատվել՝ նույնիսկ կարանտինային սահմանափակումների բացակայության պայմաններում: Տնտեսության արագ (V-աձև) վերականգնման մասին կանխատեսումները իրականություն չդարձան, ինչը վկայում է տնտեսական զարգացումների տեմպի խաթարման մասին: Այլ կերպ ասած՝ կարանտինային սահմանափակումների բացասական էֆեկտը ստացել է լազային բնույթ և տեղափոխվել հետագա ամիսներ: Հիմնական պատճառն այն է, որ կառավարությունը, ըստ էության, ձախողել է արդյունավետ հակաճգնաժամային միջոցառումների մշակման և իրականացման հարցում:

Նկատենք, որ սույն թվականի սեպտեմբերի 27-ից բացասական տնտեսական զարգացումներին գումարվել է Ադրբեջանի կողմից սանձազերծված պատերազմը: Միաժամանակ ակնհայտ է, որ ռազմական գործողությունների տնտեսական հետևանքները կդրսևորվեն՝ սկսած հոկտեմբեր ամսից:

2020 թվականի երրորդ եռամսյակում արձանագրվել է 9.1% **տնտեսական անկում**¹ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 8.4% տնտեսական աճի դիմաց: Արդյունքում հունվար-սեպտեմբեր ամիսների տնտեսական անկումը (իրական արտահայտությամբ) կազմել է 7.1%՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 7.6% աճի դիմաց: Անկման 3.0 տոկոսային կետը պայմանավորված է ծառայությունների, 1.1 տոկոսային կետը՝ առևտրի, 1.1 տոկոսային կետը՝ շինարարության, 0.3 տոկոսային կետը՝ արդյունաբերության, 0.1 տոկոսային կետը՝ գյուղատնտեսության և ձկնորսության ոլորտով²: Բացարձակ մեծությունների կտրվածքով՝ 2020 թվականի առաջին ինն ամիսների *անվանական* ՀՆԱ-ն գնահատվել է 4,283.9 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 4,570.3 մլրդ դրամի դիմաց:

Հաշվետու ժամանակահատվածում **տնտեսական ակտիվության մակարդակը** կրճատվել է 6.6%-ով՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 7.1% աճի² դիմաց: Տնտեսական ակտիվության անկմանը նպաստել են առևտրի, ծառայությունների և շինարարության ոլորտները՝ համապատասխանաբար -4.3, -2.8 և -0.8 տոկոսային կետով: Միաժամանակ, անկմանը հակազդել են

¹ Տնտեսական աճի ցուցանիշը՝ -7.1%-ը, ստանալու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև ֆինանսական միջնորդության անուղղակի չափվող ծառայությունների (ՖՄԱԶԾ) նպաստումը՝ -0.3 տոկոսային կետ, ինչպես նաև զուտ անուղղակի հարկերի նպաստումը՝ -1.2 տոկոսային կետ: Այսպիսով, $-7.1 = -3.0 - 1.1 - 1.1 - 0.3 - 0.1 - 0.3 - 1.2$:

² Ի տարբերություն տնտեսական աճի՝ տնտեսական ակտիվության ցուցանիշը (ՏԱՑ) ներկայացնում է համախառն թողարկման, այլ ոչ թե համախառն ավելացված արժեքի աճը տվյալ ժամանակահատվածում:

արդյունաբերության և գյուղատնտեսության ոլորտները, որոնք ձևավորել են համապատասխանաբար 0.2 և 0.1 տոկոսային կետ դրական նպաստումներ³:

Անդրադառնանք տնտեսության առանձին ճյուղերի և ենթաճյուղերի դինամիկային: **Արդյունաբերության թողարկումը** 2020-ի առաջին ինն ամիսների արդյունքներով աճել է միայն 1.0%-ով՝ նախորդ տարվա 9.6% աճի դիմաց⁴: Արդյունաբերության աճը մեծ մասամբ պայմանավորված է հանքարդյունաբերության ենթաճյուղով, որի 16.7% աճը ձևավորել է 3.0 տոկոսային կետ դրական նպաստում (հանքարդյունաբերության շարժիչ ուժը շարունակում է մնալ մետաղական հանքաքարի արդյունահանումը, որը գրանցել է 16.7% աճ): Արդյունաբերության մյուս ենթաճյուղը, որը ձևավորել է դրական նպաստում՝ 0.1 տոկոսային կետով, էլեկտրաէներգիայի, գազի, գոլորշու և լավորակ օդի մատակարարումն է՝ 0.4% աճով: Միաժամանակ, մշակող արդյունաբերությունում կրկին արձանագրվել է անկում՝ այս անգամ 2.7%-ով, որը հակազդել է ընդհանուր ոլորտի աճին -1.8 տոկոսային կետով: Բացի այդ, արդյունաբերության աճին հակազդել է նաև «ջրամատակարարում, կոյուղի, թափոնների կառավարում և վերամշակում» ենթաճյուղը՝ կրճատվելով 16.2%-ով և ձևավորելով -0.2 տոկոսային կետ բացասական նպաստում:

2020-ի առաջին ինն ամիսներին **գյուղատնտեսության և ձկնորսության** ընդհանուր **թողարկումը** աճել է 0.6%-ով՝ նախորդ տարվա 4.3% անկման դիմաց⁵: Ընդ որում, անասնաբուծության ենթաճյուղը աճել է 1.6%-ով՝ հանգեցնելով 0.7 տոկոսային կետ դրական նպաստման: Բուսաբուծության ենթաճյուղը կրճատվել 0.4%-ով՝ հակազդելով ընդհանուր ոլորտի աճին 0.2 տոկոսային կետով: Ինչ վերաբերում է ձկնորսությանը, ապա այն աճել է 3.0%-ով՝ նպաստելով ընդհանուր ոլորտի աճին 0.1 տոկոսային կետով:

Մնացած երեք ոլորտներում (շինարարություն, ծառայություններ, առևտուր) 2020-ի հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին գրանցվել է երկնիշ անկում: Այսպես, **շինարարությունը** հաշվետու ժամանակահատվածում կրճատվել է 15.7%-ով՝ նախորդ տարվա 4.4% աճի դիմաց: Ընդ որում, բնակչության միջոցների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալները նվազել են 35.2%-ով՝ ձևավորելով բացասական նպաստում՝ -17.0 տոկոսային կետով: Պետական բյուջեի միջոցների հաշվին իրականացված շինարարությունը ևս ընդհանուր ոլորտի աճին նպաստել է

³ ՏԱՅ-ի արժեքը՝ -6.6%-ը, ստանալու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել այլ գործոնների դրական նպաստումը՝ 1.0 տոկոսային կետով: Այսպիսով, $-6.6 = -4.3 - 2.8 - 0.8 + 0.2 + 0.1 + 1.0$:

⁴ Նկատենք, որ արդյունաբերությունում ստեղծված *համախառն ավելացված արժեքը*, ի տարբերություն *համախառն թողարկման*, արձանագրել է անկում:

⁵ Նկատենք, որ գյուղատնտեսության և ձկնորսության ոլորտում ստեղծված *համախառն ավելացված արժեքը*, ի տարբերություն *համախառն թողարկման*, արձանագրել է անկում:

բացասաբար. նրա նվազումը՝ 1.3%-ով, հանգեցրել է -0.6 տոկոսային կետ նպաստման: Ինչ վերաբերում է կազմակերպությունների միջոցների հաշվին իրականացված շինարարությանը, ապա այն 3.4 տոկոսային կետով հակազդել է ընդհանուր ոլորտի անկմանը՝ գրանցելով 4.4% աճ⁶:

Հաշվետու ժամանակահատվածում **ծառայությունների** թողարկումը նվազել է 11.7%-ով՝ նախորդ տարվա 15.5% աճի դիմաց: Անկման 4.6 տոկոսային կետը պայմանավորված է կացության և հանրային սննդի կազմակերպման ենթաճյուղի 48.1% կրճատմամբ, 3.9 տոկոսային կետը՝ տրանսպորտի ենթաճյուղի 32.6% կրճատմամբ, 2.1 տոկոսային կետը՝ մշակույթի, զվարճությունների և հանգստի ենթաճյուղի 9.0% կրճատմամբ, իսկ 1.8 տոկոսային կետը՝ վարչարարական և օժանդակ գործունեության ենթաճյուղի 41.3% կրճատմամբ: Ծառայությունների նվազմանը հակազդել են ֆինանսական և ապահովագրական գործունեության ենթաճյուղը՝ 1.6 տոկոսային կետով (աճը՝ 7.4%), ինչպես նաև տեղեկատվության և կապի ենթաճյուղը՝ 1.0 տոկոսային կետով (աճը՝ 7.6%)⁷:

2020-ի հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին **առևտրի** շրջանառությունը նվազել է 11.4%-ով՝ նախորդ տարվա 8.8% աճի դիմաց: Անկմանը հիմնականում նպաստել են մանրածախ և մեծածախ առևտուրը՝ համապատասխանաբար 7.1 և 3.5 տոկոսային կետերով (նվազումները՝ 15.0% և 7.1%): Առևտրի շրջանառության անկման մնացած մասը պայմանավորված է ավտոմեքենաների առևտրի 22.6% նվազմամբ⁸:

Տնտեսական ակտիվության նվազումը պայմանավորված է ոչ միայն առաջարկի, այլև **պահանջարկի** բաղադրիչների թուլացմամբ: Այսպես, 2020-ի հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին վերջնական սպառումը նվազել է 6.2%-ով: Ընդ որում, մասնավոր սպառումը նվազել է 8.7%-ով, իսկ պետական սպառումը խթանող հարկաբյուջետային քաղաքականության հետևանքով աճել է 11.4%-ով: Մյուս

⁶ Շինարարության ոլորտի նվազման տեմպը ստանալու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև մարդասիրական օգնության և համայնքների միջոցների հաշվին իրականացված շինարարության ծավալների նվազումը 70.5%-ով և 13.4%-ով, որոնք ձևավորել են բացասական նպաստումներ՝ -1.1 և -0.3 տոկոսային կետով: Այսպիսով, $-15.7 \approx -17.0 - 0.6 + 3.4 - 1.1 - 0.3$:

⁷ Ծառայությունների ոլորտի նվազման տեմպը ստանալու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև հետևյալ նպաստումները. կրթություն՝ -0.3 տոկոսային կետ (նվազումը՝ 11.5%), առողջապահություն՝ -0.2 տոկոսային կետ (նվազումը՝ 4.6%), անշարժ գույք՝ -0.4 տոկոսային կետ (նվազումը՝ 11.9%), մասնագիտական, գիտական և տեխնիկական գործունեություն՝ -0.3 տոկոսային կետ (նվազումը՝ 8.0%), սպասարկման այլ ծառայություններ՝ -0.7 տոկոսային կետ (նվազումը՝ 46.1%): Այսպիսով, $-11.7 = -4.6 - 3.9 - 2.1 - 1.8 + 1.6 + 1.0 - 0.3 - 0.2 - 0.4 - 0.3 - 0.7$:

⁸ Սույն ցուցանիշը ներառում է ավտոմեքենաների, դրանց մասերի և պարագաների՝ միայն մասնագիտացված խանութների միջոցով իրականացված վաճառքը, ինչպես նաև տեխնիկական սպասարկումը և նորոգումը:

կողմից, կապիտալ ներդրումները նվազել են 14.2%-ով՝ հիմնականում պայմանավորված շինարարության ծավալների զգալի անկմամբ:

Հաշվետու ժամանակահատվածում արձանագրվել է և՛ **արտահանման**, և՛ **ներմուծման** անկում. արտահանումը դրամային արտահայտությամբ նվազել է 30.5%-ով, իսկ ներմուծումը՝ 27.7%-ով⁹: Արտաքին ապրանքաշրջանառության ծավալների նվազումը պայմանավորված է համավարակի բացասական դրսևորումներով, երբ մի կողմից նվազել է բնակչության գնողունակությունը, մյուս կողմից՝ արտաքին պահանջարկը տեղական արտադրանքի նկատմամբ:

2020 թվականի սեպտեմբերին ՀՀ սպառողական շուկայում արձանագրվել է ցածր գնաճային միջավայր. միջին **գնաճը** կազմել է 0.9%, իսկ 12-ամսյա գնաճը՝ 1.4%: Հաշվի առնելով էական գնաճային ռիսկերի բացակայությունը՝ ՀՀ ԿԲ-ն 2020 թվականի երրորդ եռամսյակում իրականացրել է խթանող դրամավարկային քաղաքականություն՝ սեպտեմբերին վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը իջեցնելով 0.25 տոկոսային կետով և սահմանելով 4.25%: Նշենք նաև, որ տարեսկզբի համեմատ վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը իջեցվել է 1.25 տոկոսային կետով:

2020 թվականի հունվար-սեպտեմբերին միջին ամսական անվանական **աշխատավարձն** աճել է 4.7%-ով՝ կազմելով 186,967 դրամ: Միջին ամսական անվանական աշխատավարձը պետական հատվածում աճել է 7.4%-ով՝ կազմելով 166,361 դրամ, իսկ ոչ պետականում՝ 3.2%-ով՝ կազմելով 196,815 դրամ: Իրական աշխատավարձը նույն ժամանակահատվածում 0.9% գնաճի պայմաններում աճել է 3.8%-ով:

Հարկաբյուջետային ազդակի մասով նշենք, որ 2020 թվականի առաջին ինն ամիսներին հարկաբյուջետային քաղաքականությունը համախառն պահանջարկի վրա ունեցել է 3.9 ընդլայնող ազդեցություն՝ պայմանավորված եկամուտների չեզոք (-0.3) և ծախսերի ընդլայնող (4.2) ազդեցություններով: Համավարակի բացասական հետևանքների չեզոքացմանն ուղղված և զուտ վարկավորման միջոցով կատարված ծախսերը հաշվի առնելու պարագայում հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը գնահատվում է 4.4 ընդլայնող:

⁹ Արտահանման և ներմուծման տվյալները դուրս են բերվել 2020 թվականի նոյեմբերի 20-ին ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից հրապարակված հետևյալ փաստաթղթից. «2020 թվականի առաջին, երկրորդ և երրորդ եռամսյակների ՀՆԱ-ի նախնական տվյալները»: Առկա են վերանայումներ՝ «Lnyu» հիմնադրամի «ՀՀ տնտեսության սոցիալ-տնտեսական զարգացումները 2020 թվականի հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին» աշխատանքի համեմատ:

2. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԸ

2020 թվականի առաջին ինն ամիսների արդյունքներով պետական բյուջեում փաստացի հավաքագրվել է 1,075.1 մլրդ դրամ ընդհանուր եկամուտ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 1,148.1 մլրդ դրամի դիմաց: Սա նշանակում է, որ 2020-ի կատարողականը ցածր է 2019-ի ցուցանիշից 73.0 մլրդ դրամով կամ 6.4%-ով: Ընդհանուր եկամուտների նվազման 5.4 տոկոսային կետը պայմանավորված է հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի 5.8% անկմամբ՝ 1,079.1 մլրդ-ից 1,016.8 մլրդ դրամ: Մնացած 1.0 տոկոսային կետը բաժին է ընկնում պաշտոնական դրամաշնորհներին և այլ եկամուտներին, որոնք կրճատվել են համապատասխանաբար 50.4%-ով (9.3 մլրդ-ից 4.6 մլրդ դրամ) և 10.0%-ով (59.7 մլրդ-ից 53.7 մլրդ դրամ):

Հարկ է նկատել, որ եթե բյուջետային եկամուտների՝ առաջին կիսամյակի անկումը մեծ մասամբ պայմանավորված էր կարանտինային սահմանափակումներով, ապա առաջին ինն ամիսների բացասական դինամիկան վկայում է հետևյալի մասին. կառավարության ֆիսկալ փաթեթը համարժեք չէր ճգնաժամի խորությանը, որի հետևանքով կորոնավիրուսային շոկը ստացել է երկարատև դրսևորումներ:

Բյուջետային եկամուտների՝ 2020-ի առաջին ինն ամիսների փաստացի կատարողականը որոշակիորեն շեղվել է պլանային ցուցանիշներից (Աղյուսակ 1): Այսպես, ընդհանուր եկամուտների փաստացի հավաքագրումը (1,075.1 մլրդ դրամ) կազմել է ճշտված պլանի (1,088.0 մլրդ դրամ) 98.8%-ը: Միաժամանակ, հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի ճշտված պլանը (1,010.8 մլրդ դրամ) կատարվել է 100.6%-ով (1,016.8 մլրդ դրամ): Այս գերակատարումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ բյուջետային պլանավորման գործընթացում առաջին ինն ամիսների պլանը ճշգրտվել է նվազման ուղղությամբ: Մյուս կողմից, պաշտոնական դրամաշնորհների գծով ապահովվել է ճշտված պլանի (21.0 մլրդ դրամ) իրագործում 22.0%-ով (4.6 մլրդ դրամ), իսկ այլ եկամուտների գծով՝ 95.6%-ով (53.7 մլրդ դրամ՝ 56.2 մլրդ դրամի դիմաց):

**Աղյուսակ 1. Պետական բյուջեի եկամուտները
2020թ. առաջին ինն ամիսներին, մլրդ դրամ**

	Առաջին ինն ամիսներ, պլան	Առաջին ինն ամիսներ, ճշտված պլան	Առաջին ինն ամիսներ, փաստացի	Կատարման %-ն առաջին ինն ամիսների ճշտված պլանի նկատմամբ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ	1,218.7	1,088.0	1,075.1	98.8%
այդ թվում՝				
Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր	1,160.1	1,010.8	1,016.8	100.6%
Պաշտոնական դրամաշնորհներ	19.8	21.0	4.6	22.0%
Այլ եկամուտներ	38.9	56.2	53.7	95.6%

2020-ի առաջին ինն ամիսներին *հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի* 33.0%-ը ապահովվել է ավելացված արժեքի հարկի, 30.5%-ը՝ եկամտային հարկի, 12.1%-ը՝ շահութահարկի, 8.2%-ը՝ ակցիզային հարկի, 4.6%-ը՝ մաքսատուրքերի, 4.0%-ը՝ բնապահպանական հարկի և բնօգտագործման վճարի, 1.9%-ը՝ շրջանառության հարկի, 1.7%-ը՝ սոցիալական վճարների, իսկ մնացած մասը՝ այլ հարկերի և պետական տուրքերի հաշվին:

Պաշտոնական դրամաշնորհների թերակատարումը հիմնականում պայմանավորված է նպատակային ծրագրերի կատարման աստիճանով: Մասնավորապես, չեն ստացվել 5 ծրագրերի շրջանակներում նախատեսված 3.4 մլրդ դրամ դրամաշնորհները, իսկ 13 ծրագրերի շրջանակներում նախատեսված միջոցները ստացվել են ոչ ամբողջությամբ՝ 18%-ով, որոնք կազմել են 3.1 մլրդ դրամ: Բացի այդ, Եվրամիության կողմից բյուջետային աջակցության ծրագրերի շրջանակներում 2020 թվականին հատկացվելիք միջոցները՝ 9.6 մլրդ դրամի չափով, նախատեսվել է ստանալ չորրորդ եռամսյակում:

Այլ եկամուտների մասով նշենք, որ որոշակիորեն նվազել են ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից ստացված մուտքերը: Միաժամանակ, զգալիորեն աճել են բանկերում և այլ ֆինանսավարկային հաստատություններում բյուջեի ժամանակավոր ազատ միջոցների օգտագործումից ստացված տոկոսավճարները (13.1 մլրդ դրամ, ինչը 123.7%-ով գերազանցում է ինն ամիսների համար ծրագրված մուտքերը և 51.7%-ով՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի ցուցանիշը), ինչպես նաև պետության կողմից տրված վարկերի օգտագործման դիմաց ստացված տոկոսավճարները (10.8 մլրդ դրամ, ինչը 44.2%-ով գերազանցում է ինն ամիսների համար ծրագրված մուտքերը և 60.1%-ով՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի ցուցանիշը):

Վերոհիշյալ տեղաշարժերի արդյունքում պետական բյուջեի եկամուտներում հարկերի և պետական տուրքերի տեսակարար կշիռը 2019 թվականի առաջին ինն ամիսների համեմատ աճել է 0.6 տոկոսային կետով ու կազմել 94.6%: Միաժամանակ, պաշտոնական դրամաշնորհների ու այլ եկամուտների տեսակարար կշիռները նվազել են համապատասխանաբար 0.4 և 0.2 տոկոսային կետերով և կազմել 0.4% և 5.0%:

3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԾԱԽՍԵՐԸ

2020 թվականի առաջին ինն ամիսներին պետական բյուջեի փաստացի ընդհանուր ծախսերը կազմել են 1,229.9 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 1,053.0 մլրդ դրամի դիմաց¹⁰: Ծախսերի 16.8% աճի 13.9 տոկոսային կետը բխում է ընթացիկ ծախսերի 15.0% աճից՝ 981.4 մլրդ-ից 1,128.2 մլրդ դրամ: Ինչ վերաբերում է կապիտալ ծախսերին, ապա դրանք ավելացել են 42.1%-ով՝ 71.6 մլրդ դրամից 101.7 մլրդ, և նպաստել ընդհանուր ծախսերի աճին 2.9 տոկոսային կետով: Հաշվետու ժամանակահատվածում բյուջետային ծախսերի աճը հիմնականում կապված է համավարակի տնտեսական հետևանքների չեզոքացման միջոցառումների հետ, որոնց շրջանակներում ծախսվել է 54.2 մլրդ դրամ:

Համեմատելով փաստացի և պլանային ցուցանիշները (Աղյուսակ 2)՝ պարզ է դառնում, որ բյուջետային ծախսերի իրականացման մակարդակը շարունակում է մնալ խնդրահարույց: Մասնավորապես, ընդհանուր ծախսերը կատարվել են միայն 84.4%-ով՝ կազմելով 1,229.9 մլրդ դրամ՝ 1,457.3 մլրդ դրամ ճշտված պլանի դիմաց: Ընդ որում, ընթացիկ ծախսերի պարագայում իրականացվել է ճշտված պլանի՝ 1,238.7 մլրդ դրամի 91.1%-ը՝ 1,128.2 մլրդ դրամ: Իրավիճակը առավել մտահոգիչ է կապիտալ ծախսերի առումով. 218.6 մլրդ դրամ ճշտված պլանի դիմաց կատարվել է 101.7 մլրդ դրամ կապիտալ ծախս՝ ապահովելով ծրագրի իրականացում միայն 46.5%-ով: Այսպիսով, ծրագրային և փաստացի ցուցանիշների տարբերության 48.6%-ը բաժին է ընկել ընթացիկ, իսկ 51.4%-ը՝ կապիտալ ծախսերին:

¹⁰ Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ 2020 թվականին պետական հիմնարկների արտաբյուջետային հաշիվները հիմնականում փակվել են, և նախկինում նշված հաշիվներով իրականացվող շրջանառությունը տեղափոխվել է պետական բյուջեի համապատասխան հաշիվներ: Այս փոփոխությունը միտված է բարձրացնելու պետական ֆինանսների թափանցիկության աստիճանը:

Աղյուսակ 2. Պետական բյուջեի ծախսերը (տնտեսագիտական դասակարգմամբ) 2020թ. առաջին ինն ամիսներին, մլրդ դրամ

Բյուջետային ծախսերի տնտեսագիտական դասակարգման հոդվածների անվանումները	Առաջին ինն ամիսներ, պլան	Առաջին ինն ամիսներ, ճշտված պլան	Առաջին ինն ամիսներ, փաստացի	Կատարման %-ն առաջին ինն ամիսների ճշտված պլանի նկատմամբ
ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԾԱԽՍԵՐ	1,371.8	1,457.3	1,229.9	84.4%
այդ թվում՝				
ԸՆԹԱՑԻԿ ԾԱԽՍԵՐ	1,157.2	1,238.7	1,128.2	91.1%
այդ թվում՝				
ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ	126.6	126.5	120.9	95.6%
ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՁԵՌՔԵՐՈՒՄ	147.7	141.5	113.0	79.9%
ՏՈԿՈՍԱՎՃԱՐՆԵՐ	120.5	120.6	117.7	97.6%
ՍՈՒԲՍԻԴԻԱՆԵՐ	90.7	96.5	86.3	89.5%
ԴՐԱՄԱՇՆՈՐՀՆԵՐ	118.2	145.9	121.5	83.3%
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏՆԵՐ ԵՎ ԿԵՆՍԱԹՈՇԱԿՆԵՐ	384.8	420.7	403.9	96.0%
ԱՅԼ ԾԱԽՍԵՐ	168.7	187.1	164.7	88.1%
ԿԱՊԻՏԱԼ ԾԱԽՍԵՐ (ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ՀԵՏ ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ)	214.6	218.6	101.7	46.5%
այդ թվում՝				
ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԾԱԽՍԵՐ	214.6	218.6	103.0	47.1%
այդ թվում՝				
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ	214.6	218.6	103.0	47.1%
այդ թվում՝				
ՇԵՆՔԵՐ ԵՎ ՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	171.4	183.7	88.1	48.0%
ՄԵՔԵՆԱՆԵՐԻ ԵՎ ՍԱՐՔԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՁԵՌՔԵՐՈՒՄ, ՊԱՀՊԱՆՈՒՄ ԵՎ ՀԻՄՆԱՆՈՐՈԳՈՒՄ	40.4	31.6	14.1	44.7%
ԱՅԼ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ	2.9	3.3	0.8	25.0%
ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ՕՏԱՐՈՒՄԻՑ ՄՈՒՏՔԵՐ	0.0	0.0	-1.3	-

Ընթացիկ ծախսերի բաղադրիչների (Աղյուսակ 2) մասով առանձնացնենք հետևյալ դիտարկումները.

- Հաշվետու ժամանակահատվածում 120.9 մլրդ դրամ տրամադրվել է պետական հիմնարկների աշխատողների *աշխատանքի վարձատրությանը*, որը կազմել է իննամսյա ծրագրի 95.6%-ը և 3.4%-ով գերազանցել նախորդ տարվա նույն ցուցանիշը:

- *Ծառայությունների և ապրանքների ձեռքբերման* նպատակով 2020 թվականի հունվար-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում օգտագործվել է իննամսյա ծրագրով նախատեսված միջոցների 79.9%-ը՝ 113.0 մլրդ դրամ, որը նախորդ տարվա համեմատ էական փոփոխություն չի կրել:
- *Կառավարության պարտքի սպասարկմանը* հաշվետու ժամանակահատվածում տրամադրվել է 117.7 մլրդ դրամ, ինչը կազմում է իննամսյա ծրագրի 97.6%-ը: Չնայած նրան, որ 2020 թվականի սեպտեմբերի 30-ի դրությամբ պարտքի ծավալը նախորդ տարվա նույն ամսաթվի նկատմամբ աճել է 15.5%-ով, պարտքի սպասարկման ծախսերը մնացել են գրեթե անփոփոխ¹¹:
- 2020 թվականի հունվար-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում ՀՀ պետական բյուջեից տրամադրվել են 86.3 մլրդ դրամ *սուբսիդիաներ*, որոնք կազմում են իննամսյա ծրագրային ցուցանիշի 89.5%-ը: Նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ սուբսիդիաների գծով ծախսերն աճել են 13.4%-ով՝ հիմնականում պայմանավորված 2020 թվականի հունվարի 1-ից ուսուցիչների աշխատավարձերի 10% աճով:
- Հաշվետու ժամանակահատվածում ՀՀ պետական բյուջեից տրամադրվել են 121.5 մլրդ դրամ *դրամաշնորհներ*, որոնցից 118.8 մլրդ դրամը՝ պետական հատվածի այլ մակարդակներին, 2.7 մլրդ դրամը՝ միջազգային կազմակերպություններին: Ճշտված ծրագրի նկատմամբ դրամաշնորհների կատարողականը կազմել է 83.3%, իսկ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ դրամաշնորհները աճել են 30.8%-ով:
- 2020 թվականի հունվար-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի 35.8%-ը՝ ավելի քան 403.9 մլրդ դրամ, ուղղվել է *սոցիալական նպաստների և կենսաթոշակների* վճարմանը: Ճշտված պլանի նկատմամբ արձանագրվել է 96.0% կատարողական: Նախորդ տարվա հունվար-սեպտեմբեր ամիսների համեմատ սոցիալական նպաստների և կենսաթոշակների գծով ծախսերն աճել են 21.4%-ով: Հարկ է նշել, որ աշխատանքային կենսաթոշակների գծով ծախսերի աճը հիմնականում պայմանավորված է կենսաթոշակի միջին ամսական չափի 10% աճով:
- Հաշվետու ժամանակահատվածում պետական բյուջեի միջոցներից 164.7 մլրդ դրամ տրամադրվել է *այլ ծախսերին*՝ կազմելով իննամսյա ծրագրի 88.1%-ը և 24.8%-ով գերազանցելով նախորդ տարվա նույն ցուցանիշը:

Կապիտալ ծախսերի բաղադրիչների մասով նկատենք, որ.

¹¹ Սա պայմանավորված է կառավարության պարտքի և դրա հիմնական բաղադրիչների կառուցվածքի փոփոխությամբ, միջին կշռված անվանական տոկոսադրույքի նվազմամբ, ինչպես նաև արտարժույթային վճարումների փոխարկումների համար կիրառվող դոլար-դրամ փոխարժեքի փոփոխությամբ:

- 2020 թվականի հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին *ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը* կազմել են 103.0 մլրդ դրամ, և իննամսյա ծրագիրը կատարվել է 47.1%-ով: Թերակատարումը մեծ մասամբ պայմանավորված է արտաքին աջակցությամբ իրականացվող ծրագրերի կատարողականով, որոնց շրջանակներում օգտագործվել է ինն ամիսների համար ծրագրված միջոցների 26.6%-ը: Նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերն աճել են 42.9%-ով:
- *Ոչ ֆինանսական ակտիվների օտարումից* հաշվետու ժամանակահատվածում պետական բյուջե է մուտքագրվել 1.3 մլրդ դրամ՝ ինն ամիսների ծրագրով նախատեսված 20.8 մլն դրամի և 2019 թվականի նույն ժամանակահատվածում ստացված 432.8 մլն դրամի դիմաց:

Ինչ վերաբերում է պետական բյուջեի ծախսերի կառուցվածքին, ապա 2020-ի առաջին ինն ամիսներին որոշակիորեն բարելավվել է կապիտալ ծախսերի տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում՝ հասնելով 8.3%-ի: Այդուհանդերձ, պահպանվում է կապիտալ ծախսերի ծրագրային և փաստացի ցուցանիշների շոշափելի «ճեղքվածքը», ինչը խարխիլում է երկարատև, կայուն տնտեսական աճի հիմքերը:

4. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՊԱԿԱՍՈՒՐԴ

2020 թվականի առաջին ինն ամիսների արդյունքներով՝ պետական բյուջեի դեֆիցիտը ՀՀ-ում կազմել է 154.8 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի 95.1 մլրդ դրամ հավելուրդի և ծրագրված 369.3 մլրդ դրամ պակասուրդի դիմաց:

**Աղյուսակ 3. Պետական բյուջեի ամփոփ ցուցանիշները
2020թ. առաջին ինն ամիսներին, մլրդ դրամ**

	Առաջին ինն ամիսներ, պլան	Առաջին ինն ամիսներ, ճշտված պլան	Առաջին ինն ամիսներ, փաստացի	Կատարման %-ն առաջին ինն ամիսների ճշտված պլանի նկատմամբ
ԵԿԱՍՈՒՏՆԵՐ	1,218.7	1,088.0	1,075.1	98.8%
ԾԱԽՍԵՐ	1,371.8	1,457.3	1,229.9	84.4%
ԴԵՖԻՑԻՏ (ՊԱԿԱՍՈՒՐԴ)	153.1	369.3	154.8	41.9%

Հարկ է նկատել, որ ՀՀ կառավարության կողմից սահմանված եռամսյակային համամասնություններով՝ 2020 թվականի առաջին ինն ամիսների համար ի սկզբանե նախատեսվել էր բյուջետային պակասուրդ՝ 153.1 մլրդ դրամի չափով: Վերջինս, սակայն, հաշվետու ժամանակահատվածի ընթացքում ավելացվել է շուրջ 216.2 մլրդ դրամով՝ հիմնականում պայմանավորված համավարակի հետևանքները

մեղմելու անհրաժեշտությամբ: Ծրագրվածից ցածր բյուջետային պակասուրդը հետևանք է ծախսերի համեմատ եկամուտների առավել բարձր կատարողականի:

Հաշվետու ժամանակահատվածում ֆինանսավորման ներքին աղբյուրները կազմել են 173.6 մլրդ դրամ, արտաքին աղբյուրները՝ -18.8 մլրդ դրամ՝ ինն ամիսների համար ծրագրված համապատասխանաբար 313.6 մլրդ դրամի և 55.7 մլրդ դրամի դիմաց:

5. ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԸ

ՀՀ պետական պարտքը 2020 թվականի սեպտեմբերի 30-ի դրությամբ կազմել է 7,854.6 մլն դոլար՝ 11.4%-ով գերազանցելով նախորդ տարվա համապատասխան ցուցանիշը՝ 7,050.1 մլն դոլարը: Ընդ որում, հաշվետու ժամանակահատվածում կառավարության պարտքը աճել է 12.8%-ով՝ 6,538.0 մլն-ից 7,374.5 մլն դոլար՝ 11.9 տոկոսային կետով նպաստելով ընդհանուր պարտքի աճին: Իսկ կենտրոնական բանկի պարտքը 0.5 տոկոսային կետով հակազդել է պետական պարտքի աճին՝ նվազելով 6.3%-ով՝ 512.1 մլն-ից 480.1 մլն դոլար (Աղյուսակ 4):

Աղյուսակ 4. Պետական պարտքը 2020թ. և 2019թ. սեպտեմբերի 30-ի դրությամբ, մլն ԱՄՆ դոլար

	30.09.2019թ.	30.09.2020թ.	Աճի տեմպը
ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔ	7,050.1	7,854.6	111.4%
այդ թվում			
ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔ	6,538.0	7,374.5	112.8%
ՀՀ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ՊԱՐՏՔ	512.1	480.1	93.7%

Պետական պարտքի կառուցվածքի մասով հարկ է նկատել, որ 2020 թվականի առաջին ինն ամիսների արդյունքներով՝ կառավարության պարտքի մասնաբաժինը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ ավելացել է 1.2 տոկոսային կետով և կազմել 93.9%, որի ներքո նվազել է կենտրոնական բանկի պարտքի մասնաբաժինը՝ հասնելով 6.1%-ի:

Նշենք նաև, որ 2020-ի սեպտեմբերի 30-ի դրությամբ պետական պարտք-ՀՆԱ հարաբերակցությունը ՀՀ-ում գնահատվում է 62.1%¹²: Հետևաբար, նկատի ունենալով պետական պարտքի՝ փոքր բաց տնտեսությունների համար

¹² Հաշվարկում օգտագործվել է ՀՆԱ-ի՝ «ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի մասին» օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» օրենքում (ընդունվել է 2020 թվականի հոկտեմբերի 7-ին) ներկայացված կանխատեսումը՝ 2020-ի համար: Փոփոխությունների իրականացումը թելադրված էր սեպտեմբերի 27-ին հայտարարված ռազմական դրությամբ:

առաջարկվող սահմանափակումը ՀՆԱ-ի 60%-ի չափով՝ կառավարությունը պետք է ձեռնարկի միջոցառումներ միջնաժամկետ հեռանկարում հանրային ֆինանսների կայունությունը երաշխավորելու համար:

6. ԱՄՓՈՓՈՒՄ

2020 թվականի առաջին ինն ամիսների ցուցանիշները վկայում են, որ մարտի կեսերից մինչև մայիսի կեսերը կիրառված կարանտինային սահմանափակումների բացասական էֆեկտը տեղափոխվել է նաև երրորդ եռամսյակ: Այն, որ առաջին կիսամյակի տնտեսական զարգացումները կլինեն անկումային, թերևս կանխատեսելի էր տնտեսական գործունեության մի շարք տեսակների կասեցման պայմաններում: Միաժամանակ, ակնկալում էր նաև, որ կառավարությունը իր հակաճգնաժամային միջոցառումներով կփոխհատուցի իրացվելիության՝ կարանտինային սահմանափակումներով պայմանավորված դեֆիցիտը: Սակայն կառավարությանը չհաջողվեց ձևավորել թիրախային և արդյունավետ ֆիսկալ փաթեթ, որի հետևանքով տնտեսության ներուժային կարողությունների կորուստը դարձավ անխուսափելի:

2020 թվականի հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին արձանագրվել է տնտեսական անկում՝ 7.1%-ով: Մյուս կողմից, տնտեսական ակտիվության մակարդակը ՀՀ-ում կրճատվել է 6.6%-ով: Ընդ որում, երեք ոլորտներում՝ շինարարություն, ծառայություններ և առևտուր, արձանագրվել է թողարկման ծավալների երկնիշ անկում՝ համապատասխանաբար 15.7%-ով, 11.7%-ով և 11.4%-ով: Արդյունաբերության ոլորտում գրանցվել է թողարկման 1.0% աճ, սակայն այդ աճի որակը շարունակել է մնալ մտահոգիչ: Այսպես, հաշվետու ժամանակահատվածում նույնպես արդյունաբերական արտադրանքի աճը պայմանավորված է եղել հիմնականում հանքարդյունաբերության ենթաճյուղով, այն դեպքում, երբ մշակող արդյունաբերությունը շարունակել է կրճատվել: Չնչին՝ 0.6%, աճ է գրանցվել նաև գյուղատնտեսության և ձկնորսության ոլորտի թողարկման ծավալներում:

Հաշվետու ժամանակահատվածում տնտեսական զարգացումները բնորոշվել են ոչ միայն առաջարկի, այլև պահանջարկի բաղադրիչների թուլացմամբ: Այսպես, 2020-ի հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին վերջնական սպառումը նվազել է 6.2%-ով, իսկ կապիտալ ներդրումները՝ 14.2%-ով: Բացի այդ, արձանագրվել է և՛ արտահանման, և՛ ներմուծման անկում. արտահանումը դրամային արտահայտությամբ նվազել է 30.5%-ով, իսկ ներմուծումը՝ 27.7%-ով:

Բյուջետային եկամուտների հավաքագրման առումով, ընդհանուր առմամբ, ցուցաբերվել է բավարար կատարողական՝ առաջին ինն ամիսների ճշտված պլանի

նկատմամբ: Մասնավորապես, գերակատարվել է հարկային եկամուտների և պետական տուրքերի ճշտված պլանը: Սա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ բյուջետային պլանավորման գործընթացում առաջին ինն ամիսների պլանը ճշգրտվել է նվազման ուղղությամբ: Մյուս կողմից, պաշտոնական դրամաշնորհների գծով ապահովվել է ճշտված պլանի իրագործում միայն 22.0%-ով՝ կապված այն հանգամանքի հետ, որ նպատակային ծրագրերը իրականացվել են ոչ բավարար արագությամբ և որակով:

Բյուջետային ծախսերի կատարողականը շարունակել է էապես շեղվել ծրագրային ցուցանիշներից: Այսպես, ընթացիկ ծախսերը կատարվել են 91.1%-ով, իսկ կապիտալ ծախսերը՝ 46.5%-ով: Կապիտալ ծախսերի թերակատարումը մեծ մասամբ պայմանավորված է արտաքին աջակցությամբ իրականացվող ծրագրերի կատարողականով, որոնց շրջանակներում օգտագործվել է ինն ամիսների համար ծրագրված միջոցների միայն 26.6%-ը: Ընթացիկ ծախսերը կարևոր են պահանջարկը խթանելու և տվյալ ժամանակահատվածի տնտեսական ակտիվությունը պահպանելու համար: Սակայն երկարատև, կայուն տնտեսական աճի գեներացման և երկարաժամկետ աշխատատեղերի ստեղծման տեսանկյունից առաջնային նշանակություն ունեն կապիտալ ծախսերը և պետական ներդրումները: Ուստի, ստեղծված սոցիալ-տնտեսական իրավիճակում բեկում առաջացնելու համար կառավարությունը պետք է ակտիվացնի կապիտալ ծախսերի գործիքը՝ առնվազն ապահովելով ծրագրային ցուցանիշների պատշաճ իրագործում:

Այսպիսով, կառավարության՝ առաջիկա ժամանակահատվածի հիմնական մարտահրավերը կայանում է հետևյալում. խրախուսել տնտեսական ակտիվությունը՝ միաժամանակ պահպանելով ֆիսկալ հատվածի կայունությունը: Այս խնդիրը հնարավոր է իրագործել տնտեսական աճի ներուժի բարձրացման միջոցով, որի ներքո կստեղծվեն պայմաններ տնտեսության արագ վերականգնման և պետական պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության կայունացման համար:

«ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ» գրառմամբ հրապարակված նյութը պաշտպանված է ՀՀ օրենսդրությամբ և միջազգային համաձայնագրերով: Հրապարակված նյութի բոլոր իրավունքների բացառիկ իրավատերը **«ԼՈՒՅՍ»** հիմնադրամն է:

Նյութի ամբողջական կամ դրանից քաղվածքների վերարտադրումը թույլատրվում է իրականացնել միայն **«ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ»** գրառման և համապատասխան **ակտիվ հղման** տեղադրման պայմանով՝ պահպանելով «ԼՈՒՅՍ» հիմնադրամին պատկանող նյութերի օգտագործման կարգը: